

MØLLERUP

FRA MARSK STIG TIL I DAG

Vilfred Friborg Hansen

Møllerup Gods lidt øst for Rønne på Djursland har i mere end syv århundreder været kendt som hjemsted for Marsk Stig, der i 1287 sammen med otte andre blev dømt fredløs for mordet på kong Erik Glipping i Finderup Lade Skt. Cæcilienat året før. En begivenhed, der har givet anledning til et af vores mest ikoniske historiemalerier, Otto Baches "De sammensvorne rider fra Finderup Lade efter mordet på Erik Glipping 1286", der blev malet i 1882 på bestilling af brygger Jacobsen til ophængning i det nationalhistoriske museum på det netop genopbyggede Frederiksborg Slot. Et af forstudierne til maleriet hænger i dag på Møllerup.

Figur 1. Otto Baches maleri "De sammensvorne rider fra Finderup Lade...", malet 1882.

I moderne tid er Møllerup blevet kendt som hjemsted for den ene af Verdensballettens tre årlige sommerforestillinger i Danmark og som et af godserne i DR's populære serie "Godsejerne".

Undertegnede skrev i 2015 bogen "Møllerup. Fra Marsk Stig til i dag" og har kunnet mærke, at især TV-serien om "Godsejerne" har bidraget til at gøre Møllerup kendt. Men for mange er Møllerup stadigvæk først og fremmest "Marsk Stigs Møllerup".

Møllerups møller

Ikke overraskende betyder Møllerup "udflytterbebyggelsen ved møllen". Der har i tidens løb ligget ikke mindre end fem møller – dog ikke samtidig - langs det i dag ganske beskedne vandløb, der også er med til at danne voldgraven omkring Møllerup.

Den sidste af møllerne blev kaldt "Mads` Mølle" efter Mads Rasmussen, der var møller her fra møllens opførelse i 1837 til 1885. Denne mølle forærede Møllerups ejer Chr. Vester i 1916 til Den gamle By i Aarhus, hvor den blev en af de første bygninger i museet. Den ligger der endnu, med møllehjulet nyrestaureret, og er stadigvæk en af de mere markante og stemningsskabende bygninger i Den gamle By.

"Marsk Stigs Møllerup"

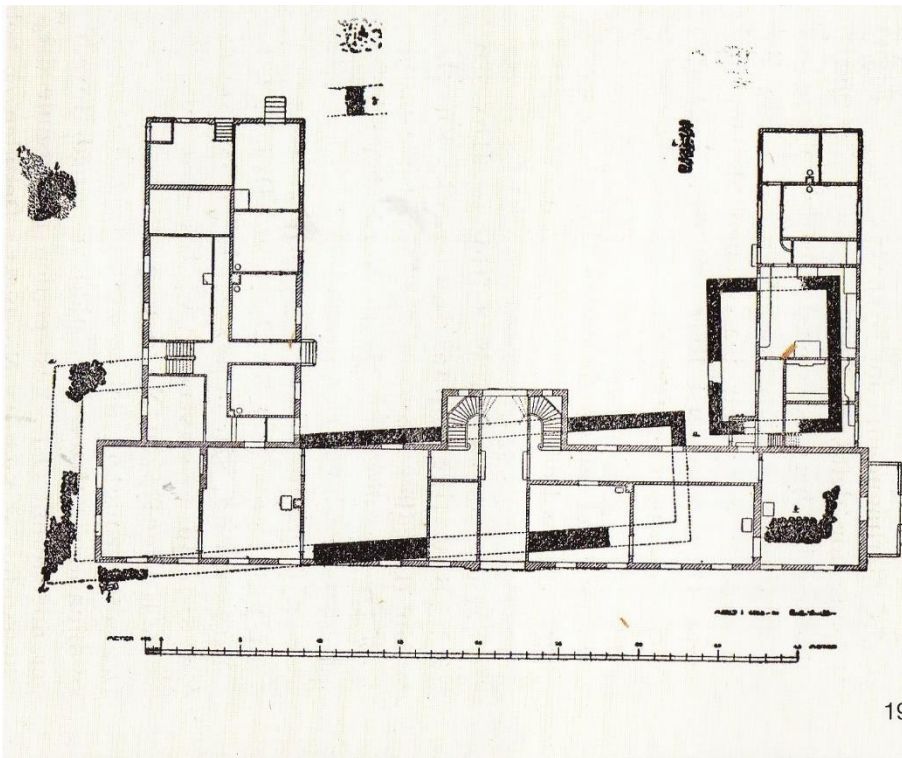
Møllerups første kendte ejer var kong Erik Glippings marsk Stig Andersen. Ordet marsk har samme oprindelse som marskal og marsken var kongens hærfører, og mere end det: med hærførerhvervet fulgte også indflydelse som en slags "udenrigsminister", der sammen med drosten var kongens allernærmeste rådgiver.

Da Møllerup blev gennemgribende restaureret efter et ejerskifte i 1920 fik Nationalmuseets arkitekt og udgraver C. M. Smidt lejlighed til at grave under det nuværende Møllerups hovedbygning, der stammer fra 1682, for at se, om han kunne finde frem til marskens oprindelige Møllerup. Det lykkedes faktisk!

Dog med den tilføjelse, at de fundamenter, man fandt frem, sandsynligvis er op til et halvt århundrede ældre end marskens tid, nemlig fra første halvdel af 1200-tallet. Så muligvis har der været en eller to ejere før marsken – det kunne være marskens forfædre – men C. M. Smidt fandt ikke desto mindre fundamenterne til det Møllerup, som Marsk Stig har beboet, så betegnelsen "Marsk Stigs Møllerup" har vi lov at holde fast i.

Oven i købet lykkedes det C. M. Smidt at sandsynliggøre, at Feldballe kirke, der bærer præg af at have været Møllerups godskirke, har været opført samtidig med marskens Møllerup, og sandsynligvis også af teglsten fra samme lergrav og samme teglovn lidt syd for Feldballe, som Smidt også udgravede.

Det viste sig, at Marsk Stigs Møllerup har ligget næsten samme sted som den nuværende hovedbygning. Fundamenterne er kun en anelse forskudt i forhold til det moderne Møllerup.

Figur 2. Plan over det nuværende Møllerup – med sort fedt optrukne linjer det gamle "Marsk Stigs Møllerup"

Var Møllerups første kendte ejer kongemorder?

Kongemordet i Finderup Lade Skt. Cæcilienat, d. v. s. natten mellem den 21. og 22. november, 1286 kan langt fra betragtes som opklaret, selv om Marsk Stig og otte andre blev dømt fredløse for at stå bag mordet.

Det lykkedes enkedronning Agnes og drosten Peder Nielsen Hoseøl at sprede budskabet om marsken og hans "medsammensvornes" skyld som mordere, endda før processen mod dem indledtes ved danehoffet i Nyborg pinsen 1287. Derfor var de "sammensvorne" ikke til stede ved domsafsigelsen, de var måske for længst flygtet ud af landet. Marsken og hans folk søgte beskyttelse hos den norske konge og satte sig fast på Hjelm uden for Ebeltoft, hvor de opførte ikke mindre end tre borge, og hvor de drev et større falskmøntneri – alt sammen bekræftet af udgravninger ved Nils Engberg og Pauline Asingh i 1999 – 2000.

I de følgende to århundreder bidrog et væld af folkeviser om kongemordet til at fastslå de fredløses skyld. Mange kender visen om bonden, der går inde på fastlandet og ser de fredløses borge på Hjelm rejse sig: "Bonden går på marken, og der sår han sit korn: "Hjælp os Gud Fader i Himmerig! Haver Hjelm nu fået horn?"

Folkevisetraditionen udviklede sig til en beretning om den tyranniske konge, der sender sin marsk i krig for at kunne forlyste sig med hans hustru, den dydige fru Ingeborg, derhjemme. Da marsken vender tilbage og bliver klar over sagens sammenhæng, hævner han sig og sin hustrus dyd ved at myrde kongen. Et ærefuldt drab, med andre ord. I denne form blev beretningen om marsk Stig brugt af 1800-tallets romantiske digtere. Mest kendt og nærmest folkeeje blev B. S. Ingemanns roman "Erik Menveds barndom" fra 1828.

Men da den moderne historievidenskab med Kr. Erslev i spidsen i slutningen af 1800-tallet begyndte at endevende kilderne til mordet og dommen, blev der hurtigt rejst tvivl ikke alene om den dramatiske beretning om kongen, der voldtager sin marsks dydige hustru, men også om de fredløses skyld i det hele taget. I 1930'erne foretog Erik Arup den første virkelig grundige bearbejdning af kilderne og kom frem til den for ham helt klare konklusion: de fredløse var uskyldige, de blev ofre for et justitsmord iscenesat af kredsen omkring enkedronningen, drost Peder Nielsen Hoseøl og den nye barnekonge Erik Menved. Den ene stormandsgruppe udplacerede den anden.

Den konklusion blev i de følgende årtier godtaget af de fleste historikere. Et helt afgørende argument var, at det var umuligt at påpege et motiv for marsken. Han hørte til den kreds, der havde vundet magtkampen fire år tidligere, hvor det var lykkedes at få kongen til at underskrive en håndfæstning, der begrænsede kongemagten, og efter mordet foretog marsken og hans ligesindede sig intet – havde altså ikke planlagt mordet - og blev fuldstændig udmanøvreret af en anden kreds af stormænd omkring drost Peder Nielsen Hoseøl, der arbejdede for en stærk kongemagt.

Men det rejste jo et nyt problem: hvem var så de skyldige?

De måske skyldige

Her viser der sig at være rigtig mange kandidater som kongemordere. Kong Erik Glipping lå i konstant strid med arvingerne efter den tidligere kong Erik Plovpenning og dennes efterfølger, broderen Abel. Især Erik Plovpennings datter Ingeborg, der havde giftet sig med den norske konge, og efter hendes død sønnen kong Erik Præstehader af Norge, mente at have uopfyldte arvekrav. Andre døtre af Erik Plovpenning gjorde også arvekrav gældende. Også Valdemar Sejrs uægte sønners arvinger gjorde uopfyldte arvekrav gældende mod kongen, og endelig var der kong Abels søn, hertug Valdemar af Sønderjylland. Måske den farligste, da han som ægte kongesøn kunne gøre krav på selve tronen.

Men der er også en ikke-kongelig kandidat kraftigt inde i billedet, nemlig drost Peder Nielsen Hoseøl. Han hørte til de udmanøvrerede i 1282 og blev drost straks efter kongemordet. Han må kunne udpeges som leder af den stormandsgruppe, der stod i opposition til marsken. Han drog tilsyneladende øjeblikkelig fordel af mordet.

Der er af forskellige historikere blevet peget direkte på dels den norske konge, der efter dommen over de fredløse støttede dem helhjertet og åbenlyst, dels hertug Valdemar, som igen og igen optræder i opposition til den danske konge, og dels drost Peder Nielsen Hoseøl, der var hovedmanden bag dommen over de fredløse.

Men lige meget hvem af dem, man udtager til nærmere undersøgelse, så kan der godt nok peges på et motiv, men også på en række modargumenter og under ingen omstændigheder noget bevis. Modsat Marsk Stig og de fredløse, hvor motivet savnes, men hvor dommen jo burde være bevis på skylden.

Det sidste kongemord i danmarkshistorien er – og forbliver sikkert - uopklaret. For Marsk Stigs vedkommende må det betyde, at heller ikke han endegyldigt kan forlade kredsen af kandidater til titlen "kongemorder".

Møllerup efter marsken

Efter Erik Menveds død i 1319 blev det muligt for de fredløses arvinger at tage deres retmæssige gods i besiddelse igen. Marskens barnebarn Stig Andersen den Yngre, der også blev marsk i en periode, spillede en fremtrædende rolle som skiftevis med- og modspiller til kong Valdemar Atterdag i 1300-tallet.

I 1400- og 1500-tallet nedarvedes Møllerup typisk på spindesiden. Derved kom ejernes slægtsnavne til at skifte hyppigt. Flemming, Viffert, Kaas, Bille, for at nævne de mest fremtrædende. I 1649 giftede Hilleborg Bille sig med Predbjørn Gyldenstjerne og bragte Møllerup med sig ind i ægteskabet. I 1680 arvede parrets søn Knud Gyldenstjerne Møllerup.

Knud Gyldenstjerne havde været på flere års dannelsesrejse rundt i Europa og havde stiftet bekendtskab med europæiske, især italienske, byggetraditioner. Han blev nu forlovet med Elisabeth Rosenkrantz fra Rosenholm og har åbenbart ikke ment, at han kunne byde sin unge fornemme brud at flytte ind på det sikkert mørke og utidssvarende "stenhus", der havde været Møllerups hovedbygning siden marskens tid.

Knud Gyldenstjerne kastede sig ud i et stort byggeprojekt af europæiske dimensioner. Det gamle Møllerup blev revet ned, og i stedet rejste sig en stilren barokbygning i bindingsværk i to etager. Møllerup gik dermed direkte fra middelalder til barok, den nye enevældes byggestil. Inspirationen har klart nok været den norditalienske villastil, kendt som Palladios stil, som barokken knyttede an til. Den danske renæssances herregårdsstil med tårne og spir, jf. Rosenholm, nåede aldrig til Møllerup.

I 1682 stod den nye hovedbygning færdig. Det er samme bygning, der står der i dag, men naturligvis en del ombygget i tidens løb. Bygningen er blevet skalmuret, så bindingsværket er forsvundet, og såvel øst- som vestfløj blev tilføjet i 1700-tallet.

Herefter var Knud Gyldenstjerne klar til at byde sin fornemme brud velkommen i nye og tidssvarende omgivelser. 21. juni 1682 stod brylluppet. Alt tegnede lyst og lykkeligt for det unge par.

"Mand spår, men Gud rå'r"

Men ind imellem kan skæbnen være lunefuld. Ikke mindst i en tid uden den medicinske viden og kunnen, vi kender i dag.

Et par måneder efter brylluppet begyndte den nu 30-årige Knud Gyldenstjerne at klage over en voldsom hovedpine. Der blev indkaldt læge fra Aarhus, men intet hjalp. 6. oktober 1682 døde Knud Gyldenstjerne og efterlod sin 25-årige hustru som enke.

Ægteskabet nåede dog at sætte frugt. Året efter fødte Elisabeth Rosenkrantz parrets af gode grunde eneste barn, datteren Hilleborg. Som voksen giftede hun sig Bille.

Den unge enke Elisabeth Rosenkrantz havde åbenbart ikke travlt med at blive gift igen. Men hun havde også noget af en opgave efter ægtemandens død, for nu blev det hende, der kom til at fuldende det store barokanlæg, som hovedbygningen kun var første fase af. En helt nu avlsgård rejste sig i løbet af 1680'erne syd for hovedbygningen: til højre, mod vest, en lang studestald, til venstre, mod øst en tilsvarende hestestald, og endelig mod syd, direkte over for hovedbygningen, en stor kørelade med port i begge ender.

Af disse bygninger står den store lade med dens imponerende egetræskonstruktioner endnu. Hestestald og studestald brændte i 1709 efter et morddrama – godsets kusk og ridefoged var begge faldet for den smukke jomfru Ane, ridefogden dræbte sin konkurrent og forsøgte at skjule sin ugerning ved at brænde avlsgården af. Det lykkedes at begrænse branden til de to staldbygninger, og den nu modne Elisabeth Rosenkrantz viste sin handlekraft ved straks at lade dem genopføre. Derfor står årstallet 1710 over indgangen sammen med initialerne E. R. Bygningernes brug er senere ændret sådan, at den tidligere hestestald mod øst har huset bl. a. mejeri, forpagterbolig og folkestue og –værelser, og senest kro, mens bygningen mod vest er hestestald.

Nyt ægteskab

I begyndelsen af 1690'erne har det samlede barokanlæg på Møllerup stået færdig. Om det er forklaringen på, at Elisabeth Rosenkrantz åbenbart endelig fandt tiden inde til at forsøge sig med et nyt ægteskab, skal være usagt, men kendsgerningen er i hvert fald, at hun i 1695 giftede sig med Hans Joachim Schack til Sneumgaard i Sydvestjylland og flyttede ned til ham.

Figur 3. Elisabeth Rosenkrantz. Maleri på Rosenholm.

Det nye ægteskab blev længerevarende end det første – men ikke langt. Efter knap fem års ægteskab døde Joachim Schack. Den nu 43-årige Elisabeth Rosenkrantz var igen enke og flyttede tilbage til Møllerup. Her sad hun enke i de næste 21 år, fra 1700 til 1721.

Ny enkestand

Et nyt ægteskab synes ikke at have været på den ellers forholdsvis unge enkes program – i stedet synes Elisabeth Rosenkrantz' tanker at have kredset om både sit eget og sine undersåtters åndelige ve og vel. Der blev holdt andagter for folkeholdet, "og alle skulle under straf være til stede".

Der blev oprettet en skole for almuenes børn. Skolebygningen står endnu ved indgangen til Feldballe kirke. Men allermest vidner kirken selv om Elisabeth Rosenkrantz' optagethed af det åndelige liv både her og ikke mindst hisset.

Hele kirkens indre blev ændret. Mest gennemgribende var ændringerne i koret. Korbuen blev udvidet og udsmykket med et tralværk af snoede egesøjler, øverst kronet med udskårne træfigurer af de fire evangelister, med Moses stående med lovens tavler i midten. Oven over disse fem figurer ses et krucifiks. Symbolikken er klar: Moses repræsenterer det gamle testamente over for det nye testamente i skikkelse af de fire evangelister. Det nye testamente er jo fuldbyrdelsen af det, der varsledes i det gamle testamente. Og oven over de to testamenter ses fuldbyrdelsen: Kristus på korset. Hvis nogen skulle være i tvivl, kan det læses under figurgruppen: "Moses lovens trussel bær, Jesus lovens fyldest er, fire mænd det vidner her, for dig, læser, og enhver".

Den ældre renæssance-altertavle i koret lod Elisabeth Rosenkrantz forsyne med nye billeder, omkranset af akantusudsmykning, og til hver af siderne blev der lavet kunstfærdige portgennemgange. Portene prydes med Fruens egne og hendes to ægtemænds initialer til højre og sammes slægtsvåben til venstre, også omkranset af akantusudsmykning. Dermed markeres det, at portene er indgange til gravkammeret bag alteret for netop disse tre: Elisabeth Rosenkrantz og ægtemændene Knud Gyldenstjerne og Hans Joachim Schack.

Dette gravkammer er det mest forunderlige i kirken. På gavlvæggen mod øst ses et epitafium for Elisabeth Rosenkrantz, omgivet af hendes aners 16 slægtsvåben, altså tilbage til tipoldeforældrene, og til venstre herfor ses tilsvarende epitafium og 16 aners slægtsvåben for Knud Gyldenstjerne, og til højre for Joachim Schack. På væggene mod syd og nord ses epitafier og allegoriske figurer, og oven over det hele på alle tre vægge ses allegoriske figurer, hvoraf specielt en figur med et timeglas påkalder sig opmærksomhed. Såvel epitafie-tekster som figurer kredser i tidens pietistiske ånd om temaet "Memento mori": "Husk, du skal dø!"

Epitafie-teksterne er forfattet af Elisabeth Rosenkrantz selv. Her taler hun i meget direkte vendinger til os, læserne – hør blot et enkelt uddrag: ”Her har jeg nu udvalgt mit sidste sovekammer. God nat! Her har jeg skjult i muld min svaghed, suk og jammer... Så sødt ej rosen kan vor lugt og syn fornøje, den jo falmer, skønt den før var skøn og rød. Derfor, hver kristen sjæl... husk din død!”

Elisabeth Rosenkrantz` udsmykning er i barok stil, præget af barokkens trang til dramatik og bevægelse: snoede søjler, akantusudsmykning, modstillingen af sort og hvidt. En efterligning af barokken i Italien, her blot med den italienske marmor erstattet af gedigent dansk egetræ.

Figur 4. Endevæggen i Elisabeth Rosenkrantz` gravkapel i Feldballe kirke. Foto Anne Steen 2015.

Den død, som Fruen på Møllerup i et par årtier havde kredset om - og måske ligefrem set frem til - indhentede hende endelig i 1721. Præsten Niels Galthen måtte holde ligtale over hende i tre dage, ”så meget godt var der at sige om hende”, som det hedder i Feldballe kirkes ”Liber Daticus”.

Med Elisabeth Rosenkrantz gik en af de mest usædvanlige ejere af Møllerup i graven. Men mindet om hende lever endnu insisterende og stærkt i Feldballe kirke.

To dramatiske århundreder

Efter Elisabeth Rosenkrantz fulgte endnu trekvart århundrede under adelige ejere, Bille og Rosenkrantz. Men i 1796 var det slut. Der blev holdt auktion over godset, og det overgik til sin første borgerlige ejer Rasmus Müller, der umiddelbart efter solgte Møllerup til sin søn kaptajn Erik Müller.

Under Müller gennemlevede Møllerup de elendige tider for de store landbrug, der faldt i de første årtier af 1800-tallet, og boet efter kaptajn Müller var insolvent, da han døde i 1827. Konjunkturerne reddede sig dog under den følgende ejer Rasmus Schmidt.

Efter Schmidt fik Møllerup i 1863 igen adelige ejere, nemlig slægten Ahlefeldt-Laurvig i to generationer. I deres tid gik Møllerup som landbruget generelt i Danmark fra stuedrift til mejeridrift. Grevefamilien blev også deltagere i tidens religiøse kampe på den indre-missionske side. Missionen stod stærkt på egnen under og efter den indre-missionske præst Axel Buschs virke i Feldballe fra 1888 til 1893. Busch var en af de missionske præster, som missionens modstandere malende betegede som "hovedesprædikanter".

Den sidste Ahlefeldt-Laurvig ansatte den kendte indre-missionske handelsmand Chr. Vester som forpagter, og efter at forpagteren beredvilligt år for år havde betalt mere og mere af forpagtningsafgiften i forskud, endte det med at Chr. Vester overtog hele Møllerup i 1915. Tre år senere solgte han godset videre til skibsreder Valdemar Müller for ca. tre gange så meget, som han selv havde givet. Det var i Første Verdenskrigs tid, hvor ejendomspriserne tog himmelflugten, og "gullaschbaroner" og skibsredere m. fl. havde gyldne tider i det neutrale Danmark og havde behov for at sætte deres formuer i fast ejendom.

Vesters fortjeneste var så stor, at den måske har givet ham religiøse anfægtelser. I hvert går der en vedholdende historie om, at han efter salget tog til København for at aflevere en del af fortjenesten til grev Frederik Wilhelm Ahlefeldt-Laurvig, som han havde købt godset af tre år tidligere for en sikkert alt for lav pris. Den selvlærte Vester, der kom fra yderst fattige kår, har givetvis haft bedre forstand på ejendomshandel end Ahlefeldt-Laurvig, selv om denne ikke alene var greve, men også cand. polit. (økonomi) fra Københavns Universitet.

Poul Carl, restaurering og ombygning

Figur 5. Poul Carl, maleri af Herman Vedel. Møllerup.

Uvist af hvilken grund ejede skibsreder Müller kun Møllerup i to år, før han i 1920 solgte godset videre til sin kollega, skibsreder Poul Carl. Til gengæld har Carl-familien ejet Møllerup lige siden.

Poul Carl var ikke en hvem-som-helst skibsreder. Han var ejer af De Carlske Rederier, fra 1917 sammensluttet i rederiet Gorm. Aktiemajoriteten i Gorm var året før købet af Møllerup blevet overtaget af DFDS, så Poul Carl har haft en pæn formue til erhvervelsen af Møllerup.

Det kunne da også straks mærkes, at Møllerup nu var kommet i hænderne på en person med kapital i ryggen. Der blev straks taget fat på en gennemgribende restaurering og ombygning af hele godset, mest markant af hovedbygningen. Arkitekt var den kendte Aarhus-arkitekt Axel J. Høeg-Hansen, der hørte til kuldet af nyklassicistiske arkitekter i 1920'erne. Hans kendteste værk er Aarhus Stadion.

Høeg-Hansen sløjfede portgennemkørslen i hovedbygningen, hvilket gav plads til en imponerende hall midt i bygningen. Hovedindgangen flyttedes om til borggården mod nord. I østgavlen blev tilføjet en klassisk rotunde som veranda. Mest ændredes bygningens udtryk nok ved opsætningen af en tagrytter midt på bygningen, der derved fik et næsten slotsagtigt præg. Bygningens klassisk inspirerede midterparti kronedes af et slotsur i toppen.

Lidt tilbagetrukket i parken bag hovedbygningen opførtes en garage med fire store porte til den tids statussymbol: bilerne. Carl havde flere biler, og en af dem var en Rolls Royce, et mærke, der dengang kun var tre af i landet – de to andre ejedes dels af kongehuset, dels af grev Castenskiold. Garagen blev opført i to etager, så der var plads til både en lejlighed til chaufføren og en medarbejderfamilie mere ovenpå. Bygningen var så stor, at den efter det seneste generationsskiftet blev til en statelig "aftægtsbolig" for Lena og Flemming Lüttichau. Lena Lüttichau var hofdame for dronning Margrethe, og dronningen mente humoristisk, at hun ikke kunne have en hofdame, der boede i en gammel garage. Hun foreslog derfor, at bygningen blev døbt "Garagenborg" – og det har den naturligvis heddet lige siden.

Figur 6. Møllerups hovedbygning i dag – stort set samme udseende som efter restaureringen 1920-21.

Møllerup blev nu et mønsterbrug, en pryd for egnen, både bygninger, park, mark og skov. Herregårdslivet med dets hierarkisk opdeltede folkehold og orden og præcision herskede overalt. De medarbejdere, der kunne indordne sig og klare deres arbejde, havde gode dage. 1930'ernes landbrugskrise, der gav sig udslag i nedskæringer og arbejdskampe på godserne i nabolaget, mærkede man intet til på Møllerup. Her gik livet sin vante gang, og i 1937 kunne man endog opføre en efter tidens forhold luksuriøs kostald med fliser på væggene, som folk kom rejsende langvejs fra for at se.

Fru Kiss Carl

Men alt får en ende. Poul Carl døde pludseligt under et ophold i Frankrig i 1939. Han blev begravet i eget mausoleum i den lille skov Abildhoved sydøst for godsets hovedbygning.

Herefter blev Møllerup ledet af Poul Carls enke, fru Kiss Carl. Dermed fik Møllerup den mest markante ejer siden salig Elisabeth Rosenkrantz` dage godt to århundreder tidligere. Begge sad som enker på godset, Elisabeth Rosenkrantz i samlet 34 år, fru Kiss Carl i ikke mindre end 38 år.

”Fruen”, som fru Kiss Carl krævede at blive tituleret, var af den kendte Kier-slægt fra Aarhus og var døbt Johanne Kristine Marie Kier. Hun var en af landets absolut bedste dressurryttere, og heste var hendes et og alt. Under hende blev Møllerup kendt som en af landets bedste stutierier, hvor flere derbyvindere var født og / eller opdrættet. Stillingen som stutierimester på Møllerup blev en af de mest eftertragtede og respekterede i hestekender-kredse.

Fruens regimente gik helt bogstaveligt ikke stille for sig. Alle ansatte under hende bemærkede, at der altid var lyd, når Fruen var i nærheden – hvis der ikke var andet at sige, råbte hun bare: ”Her kommer jeg!”, så medarbejderne kunne nå at rette ind og se tilpas arbejdsomme og respektfulde ud. Det blev der sat meget pris på.

Figur 7. Fru Kiss Carl som ældre.

Fruen krævede rum omkring sig. Når hun kom ind til købmand Kjerrumgaard i Rønne, rykkede kunderne ganske automatisk tilbage i køen, så Fruen kunne ekspederes øjeblikkeligt. En selvfølge for såvel Fruen som købmanden og hans øvrige kunder.

Fruen var også kendt for sin impulsivitet. Hvis hun så sig gal på en medarbejder, kunne fyringen falde øjeblikkeligt. Men retfærdigvis kunne også forbedringer ske prompte, som da Fruen så en af malkekonerne besørge i møddingen uden for kostalden og derefter ufortrødent gå tilbage og fortsætte malkningen. Ikke alene fik konen en af Fruens højlydte og imponerende ordrige skideballer, men inspektøren fik ordre til

øjeblikkeligt at sørge for, at der blev indrettet et toilet med træk-og-slip i stalden. Det må have været det eneste toilet af slagsen i en kostald i miles omkreds.

Møllerup forblev en eftertragtet arbejdsplads. Her var der tidssvarende toiletforhold og centralvarme på værelserne før noget andet sted. Her var der ordnede arbejdsforhold, man vidste præcis hvornår arbejdet begyndte og sluttede, hvad man fik i løn hvornår – forhold, man ikke var forvænt med på gårdene rundt omkring på den tid, og i øvrigt langt op i 1960'erne.

Lena og Flemming Lüttichau

I 1962 var Fru Kiss Carl 78 år gammel og følte – overraskende nok – tiden inde til at tænke på et generationsskifte.

Datteren Ingeborg var i 1934 blevet gift med Folmer Lüttichau, der oprindeligt stammede fra Tjele, men som var blevet hentet til godset Rohden ved Vejle af sin fars søster, der var gift Lerche, men var blevet enke i 1911. Lüttichau overtog Rohden i 1923 og blev året efter desuden godsinspektør på Møllerups nabogods Kalø. Det havde ført de unge sammen. I 1935 fik de sønnen Flemming, der i 1962 var driftsleder for sine forældre på Rohden.

Fruen på Møllerup mente, at Flemming Lüttichau var den rigtige til at overtage Møllerup efter hende. Derfor meddelte hun sin unge dattersøn, der lige var blevet gift med Lena og havde fået sit første barn, at han nu skulle være forvalter på Møllerup.

Det lykkedes dog Flemming Lüttichau at ændre stillingen til forpagter, hvilket gav lidt friere tøjler. Fem år senere, i 1967, overtog Lena og Flemming Lüttichau Møllerup – efter to år tidligere også at have overtaget Rohden. I 1969 flyttede Fru Kiss Carl til Gavnholt på Sjælland, hvor hun fortsatte med at drive stutteri. Hun kom dog senere i et par omgange tilbage til egnen og døde som 97-årig i Vrinders i 1981.

Med den nye generation kom der nye tider til Møllerup. Dyreholdet blev opgivet, og indtægtssiden blev suppleret med nye indtægtskilder som krodrift – den kendte Hubertus Kro – perlehønsopdræt, juletræer, jagt, rideskole m.m. Landbrugsdriften blev effektiviseret ved forpagtning af flere store landbrugsarealer i nærheden – desuden blev godserne Rohden og Møllerup drevet sammen. Hestestaldene udlejedes en tid til vinterkvarter for Cirkus Schumann, senere til salgsstald med springheste i samarbejde med Hasse Hoffmann på Søholt.

Anne Sophie og Stig Gamborg

I 2002 var tiden inde til næste generationsskifte. Rohden blev overtaget af den ældste søn Frederik Lüttichau, der dog et par år efter solgte den til Anders Kirk Johansen fra Lego-koncernen og i stedet købte tre godser på Lolland.

Møllerup blev overtaget af datteren Anne Sophie og hendes ægtefælle Stig Gamborg. Under dem er forældrenes indsats for at skaffe nye indtægtskilder fortsat. Møllerup er blevet hjemsted for en af Verdensballettens tre årlige opførelser i Danmark, og lægger hvert år hus til flere andre store events. Der eksperimenteres med produktion af hamp til fødevarer, isoleringsmåtter af naturprodukter m. m. Hubertus Kroen er omdannet til udlejning til familieferie og -fester, møder og konferencer. Hestestalden, med tilhørende ridestald og ridebaner, udlejes stadigvæk, og loftet ovenover udnyttes til kontorfaciliteter, dels til godsets eget brug, dels til udlejning. Tidligere medarbejderboliger og aflæggergården Eriksmindes bygninger udnyttes til udlejning.

Den gamle herregård Møllerup er dermed blevet midtpunktet i en mangefacetteret virksomhed. Men det er også nødvendigt, hvis kulturarven i form af de mange store og flotte bygninger, med tilhørende skove og vådområder, skal bevares.

Figur 8. Anne Sophie og Stig Gamborg med de fire børn: fra venstre Alexander, Christoffer, Valdemar og Amalie.

Litteratur:

Vilfred Friborg Hansen: "Møllerup. Fra Marsk Stig til i dag", Boggalleriet Rønne 2015. I bogen findes en fyldig litteraturliste.

Skrevet af Vilfred Friborg Hansen til Aarhus Stifts Historiske Samfunds Aarbøger